

Gorana D. Đorić¹
University of Niš
Faculty of Philosophy
Department of Sociology
Niš (Serbia)

UDC 316.1:303
316.2 Гиденс Е.
316.253 Диркем Е.
Original scientific paper
Submitted 10/07/2018
Revised 10/09/2018
Accepted 10/09/2018

[doi: 10.5937/socpreg52-18164](https://doi.org/10.5937/socpreg52-18164)

HERMENEUTIC EXPLICATION VERSUS THE EXPLANATION OF SOCIAL FACTS²

A comparison of Durkheim's
and Giddens' rules of sociological method

Abstract: The paper reexamines methodological implications of ontological assumptions of positivistic and interpretative approach to social phenomena by comparing Durkheim's and Giddens' rules of sociological method. The novelty is that the assumptions of the two approaches are interpreted not as overwriting each other, but as defining the conditions under which one or the other approach is better suited for any given analysis. The analysis finds that the method of interpretation is justified if the question is how actors generate social interactions, if the outcomes of actions are intended, and in cases when behavioral patterns are poorly institutionalized. Positivistic approach is merited when explaining social interaction by reference to its structural properties, if the outcomes of actions are unintended, and in cases when social relations are sufficiently reified.

Keywords: sociological method, positivism, interpretativism, structure, actor.

This paper is situated in the never-ending debate about the status of social sciences' subject-matter and relation of the knowing subject to that subject matter. The two extreme positions in that matter are known as the positivistic and anti-positivistic - interpretative approach to social phenomena. According to the former there is an "objective" reality, "pre-given" to the individual actor, independent from the knowing subject and behind our theoretical concepts. According to the latter, social sciences are concerned with a universe of objects which is constituted or produced by the active doings of reflective and skillful subjects. The two positions differ in respect to whether there is causality in social world and how change in social life is to be explained and

¹ gorana.djoric@gmail.com

² Paper is an outcome of the research project "Tradition, modernization and national identity in Serbia and Balkans, in the process of European integration", financed by the Ministry of education, science and technological development, Republic of Serbia (179074).

promoted. According to the positivistic view, social phenomena and social behavior are determined by the social systems and social structures in which they are positioned³. According to the interpretative approach it is difficult to think in terms of determinism and the causality in the world of actors, beyond reasons and accounts that the actors themselves provide⁴.

The two extreme ontological positions have different methodological implications for defining how we come to know the social world. Positivistic methodology in social sciences tends to approximate the requirements of the scientific method of natural sciences⁵. Hypotheses about the operating of the social world are tested against empirical observational statements (objective "reality") as the ultimate criterion of their adequacy. The interpretative approach, on the other hand, relies on the hermeneutic task of penetrating the "frames of meaning" which lay actors themselves draw upon in constituting and reconstituting the social world as "meaningful" or "intelligible". The scientific account of social phenomena is achieved through their interpretation and should be, in the last instance, reducible to lay people's accounts as the ultimate criterion of its adequacy.

Acceptance of one approach over the other frequently divides the sociological community to the extent that sociologists belonging to one school entirely reject proponents of the other as members of a unified scientific sociological community. Between the two extremes, several social theorists have formulated so called integrative sociological theories, addressing the issue of the ontological status of social phenomena and the appropriate methodological approach by different attempts to reconcile or even entirely discard all forms of dualism in social theory - micro versus macro, subject versus object, individual versus society, actor versus structure⁶.

The standpoint of this paper is that one should not postulate the ontological status of the social world in its different parts, and in different stages of its structuration, prior to a concrete research of a particular social phenomenon. That means that both positivistic and interpretative sociology equally apply, given the complexity and multidimensionality of the social world, interchangeable positions of the explanans and the explanandum in theoretical accounts, different research questions about social phenomena, as well as the historical character of social systems and subsystems, differing in the extent of the system's objectification and institutionalization. However, the two approaches do not apply universally. It is important to recognize the particular aspects of the social world which could be best perceived and analyzed from each perspective, given their ontological and methodological assumptions⁷.

³ Social phenomena emerge and change by the way of structural differentiation, deviance, "mutation" in the system reproduction, value generalization, functional incompatibility, de-legitimization of prior social order, system's contradictions and/or conflict of interests rooted in structural positions of collective actors (depending on the particular theoretical standpoint).

⁴ Social phenomena are produced, constituted and changed by a skillful accomplishment of the society's knowledgeable and ever learning members - through social interactions in their everyday activities.

⁵ Involving hypothesizing about relations between social phenomena, observation and measurement of social facts, collecting quantitative data indicating the features of social phenomena, establishing correlations between the data and ultimately looking for causes of social phenomena.

⁶ Emerson's exchange theory, Giddens' theory of structuration, Archer's theory of culture and agency, Bourdieu's theory of practice...

⁷ The importance of such reexamination is emphasized in Stojšin and Vidicki (2018), published in this journal. In concluding remarks, the author appeals for the reopening of new/old epistemolog-

In the analysis which follows, this paper attempts to make explicit and comment on the assumptions of the two extreme positions. The analysis compares Durkheim's⁸ and Giddens' rules of sociological method⁹, finding them particularly illustrative of the matter in question. Both reference texts were written in the early stages of the authors' work, and even the authors themselves had drifted away from their dictums in their subsequent analysis of real social phenomena. However, returning to this work is important because, there, the authors presented, in a programmatic manner, their views of methodological implications of different ontological assumptions about the social world, in a pure, ideal-type like way. Giddens' work is of particular importance, since, while trying to overcome their limitations, his integrated approach explicates and discusses in detail the assumptions of extreme viewpoints of "pure" positivism and "pure" interpretative sociology. Starting from our standpoint that the ontological status of the social world should not be postulated a priori, but rather assessed empirically in each instance of social analysis, the assumptions of the two viewpoints are, in this paper, interpreted not as overwriting each other, but as defining the conditions under which one or the other is better suited for the analysis in question.

The narrower problem which could be the leading idea behind the Durkheim - Giddens comparison is Giddens' attempt to introduce "double hermeneutic" in sociological analysis in order to distinguish social from natural sciences. The first aspect of that hermeneutic deals with the conception of science in general (natural and social). Giddens wanted to substitute the hermeneutic explication of the frames of meaning for a causal explanation, based on his rejection of inductive method (as used by Durkheim). However, one can reject the inductive method and still remain in the frame of the causal explanation model of science, assuming that there is a "reality" behind our theoretical concepts, as Popper has shown (Popper, 1989). On the other hand, if it is assumed that whole science is a "form of life" in itself and thus a hermeneutic endeavor, it will hold for natural and social science equally, and will not differentiate them, either¹⁰.

The second aspect of "double hermeneutic" does make a difference and can be interpreted as a point of departure from Durkheim's method of causal explanation of the social world perceived as objective and *sui generis* in relation to the individual actor. Related to that aspect, the hermeneutic task of sociological analysis, as opposed to that of causal

ical questions in sociology in order to contribute to diversification of methodological approaches used in Serbian sociology.

⁸ Durkheim's methodological manifesto is given in his book *The Rules of Sociological Method*, first published in French, in 1895.

⁹ Anthony Giddens wrote his *New Rules of Sociological Method* about eighty years after Durkheim's classical work, in order to "elaborate upon, and similarly to begin a reconstruction of, problems raised by the - always troubling character of the social sciences as concerned with, as a 'subject-matter', what those 'sciences' themselves presuppose: human social activity and intersubjectivity" (Giddens, 1976, Preface). "New rules" are summarized in several statements pointing to the very differences from Durkheim's sociological manifesto.

¹⁰ "... We tend to presume that, while movements can be directly observed and described, descriptions of action involve further processes, inference or 'interpretation'". But contrary to our presumption "...we surely observe actions just as immediately as we observe ('involuntary') movements; each equally involves 'interpretation' if this is taken to mean that descriptions presuppose (divergent) theoretical terms" (Giddens, 1976, p. 74).

explanation, depends upon success in presenting society as an accomplished outcome of skillful human actors. To pursue this task Giddens “borrowed” from ideas of several “interpretative sociologists” but was not satisfied with their neglect of structural limitations of human conduct. Thus he stated in one of his rules that: “The realm of human agency is bounded. Men produce society but they do so as historically located actors and not under conditions of their own choosing” (Giddens, 1976, p. 160). At the same time, while trying to avoid traditions of social theory which emphasized (only) structural properties of social life¹¹, he found himself facing the problem of presenting the kind of sociological analysis which would explain how it comes about that structures are constituted through action which is constituted structurally¹². That is why this paper will concentrate on Giddens’ attempt to present the process of simultaneous production and reproduction of society by human action, in the broader context of a comparison of Durkheim’s and Giddens’ - positivistic and interpretative, rules of sociological method.

The comparison will unfold by looking into how Durkheim and Giddens define the field of sociological analysis, how the social world is produced and changed, and what kind of sociological analysis is, thus, appropriate.

The subject-matter of sociological analysis

In his effort to delineate the distinct field of sociology Durkheim was looking for the facts termed “social”. There was no doubt for him that the social world is the world of *facts*, in coherence with his understanding of science that relies on a “conception of reality as it is independently of our thought, and to which all representations of reality can be related” (Williams, 1978, p. 211). On the other hand, for Giddens “sociology is not concerned with a “pre-given” universe of objects but with one which is constituted or produced by the active doings of subjects” (Giddens, 1976, p. 160)¹³. There is, according to this rule, a world of social objects, for Giddens too. That this world is a human product distinguishes significantly its *ontological* status from the world of natural objects. Still, it would not have any important consequences for the *methodological* rules, since once produced, it may determine social behavior as firmly as any natural object. That is why the second part of the first rule is formulated: “The production and reproduction of society thus has to be treated as a skilled performance on the part of its members, not as a merely mechanical series of processes” (Giddens, 1976, p. 160). *Skilled performance* is what requires a different methodological approach from that of natural sciences. Consequently, Giddens’ new rules depend upon a proof that society *is* skilled human performance, and they are applicable to those aspects of social life for which we can justify that actors know what they are doing.

How is this skilled performance to be comprehended? Giddens warns us that actors are not wholly aware of what these skills are, nor is the production of social life what they really intend by their action. Intentional or purposive is any act “which an agent knows (believes) can be expected to manifest a particular quality or outcome, and in which this

¹¹ Such as Durkheim’s, Parsons’ and Marx’s.

¹² Giddens denotes this process by the concept of “structuration”.

¹³ Action is for Giddens every act: “he wrote with the pen”, which is different from movement: “his hand made movements across the paper” (Giddens, 1976, p. 73). While movement is mechanical, something that “happens to” someone, action is something that someone “makes happen” or does.

knowledge is made use of by the actor in order to produce this quality or outcome” (Giddens, 1976, p. 76). However, the actor does not have to be capable of formulating this knowledge, and his knowledge does not have to be valid. By this token, intentional acts, according to Giddens, bring about a whole series of consequences, which could be regarded as doings of the actor, but were not actually intended by him. In other words, while consciously doing something, an actor can unconsciously produce something else, as “unintended consequence of intended act”¹⁴. Hence, in Giddens’ integrated sociology the intention has been dislocated from agency. Where do these unintended consequences come from? Giddens points to the two aspects from which actors’ conduct may be opaque to themselves: the unconscious motivation¹⁵ and the structural properties of interaction.

Giddens acknowledges constraining power of the structural properties of interaction. However, in order to preserve sufficient differentiation between ontological status of natural and social world (which in its turn depends on introduction of the creative capacity of the actor into social theory) he has to frame the character of the structural properties differently from that of Durkheim/Parsons’ tradition in social thought¹⁶. Inability to differentiate natural from social world Giddens traces to structuralism/functionality’s inadequate solution of Hobbes’ problem of “order”¹⁷. Inadequacy lays in: “1) the axiom that ‘values’ form both the motivational components of action and the core elements of the ‘consensus universal’ which is the condition of social stability; 2) the assumption that conflict of interest in social life centers upon the relation between the ‘individual’ (abstract actor) and ‘society’ (global moral community)” (Giddens, 1976, pp. 94–95) and is a result of the lack of motivational commitment to consensual norms.

Giddens’ solution to the problem of social order differs from structuralism/functionalism on two grounds. First, the constraining power of structural properties of interaction is not causal, but a matter of extent. For example, among social sanctions constraining the behavior of individuals, Giddens considers “utilitarian” sanctions closer to “mechanical”, causal influence on human conduct, than moral sanctions. Consequently, the difference between the world of nature and the social world defined as moral (normative) order, is bigger¹⁸. Second, the reified mode in which (individual) lay actors perceive structural properties of social life as alien objects in nature, could be, according to Giddens, dissolved by the (cognitive) realization of actors that structures are their own product and by the (practical) recovery of their control over them. For example: “Shared market capacity

¹⁴ Among others, Popper points at unintended consequences of intentional action (Popper, 1989), which is what Merton also does under the concept of latent functions (Merton, 1998).

¹⁵ Giddens formulates the problem of unconscious motives in a way very similar to that of psychoanalysis and it does not concern sociology in the narrow sense of the term (although his concept of social science does include it).

¹⁶ For Giddens, “Durkheim failed to separate out the general ontological sense in which the physical world has an existence independent of the knowing subject, and may causally influence his conduct, from the constraining properties of social organization” (Giddens, 1976, p. 93).

¹⁷ The problem of “order” refers to the question how organized society is possible when every autonomous individual is chasing his own goal.

¹⁸ However, for Giddens, normative and conventional are the same, while, for Durkheim, “the conventional character of a practice or an institution (which is a normative pattern) should never be assumed in advance” (Durkheim, 1990, p. 70).

is a constraining element in the conditions of action in so far as workers are not conscious of it but may become a feature of rationalized conduct as embodied in a collective movement when they become so" (Giddens, 1976, p. 123). It seems that collective action, based on knowledge, transforms constraining elements of the condition of action into enabling ones. Marx's project could be recognized here without any difficulty¹⁹.

How is the social world produced and changed

Since for Durkheim the social fact is a force which prevails over the force of the individual and possesses its own nature, in order to engender it we can only rely on prior forces already existent, capable of producing this firmly established force. Our intentions cannot cause things to be of a particular nature, they can only stimulate us to set real, effective causes in motion. Only under these conditions can facts be created and changed. In Giddens' integrative sociology "the production or constitution of society is a skilled accomplishment of its members, but one that does not take place under conditions that are either wholly intended or wholly comprehended by them" (Giddens, 1976, p. 102). Thus, production of society has two basic features: 1) It is a product of active subjects; 2) its production takes place under the conditions that are not wholly comprehended by actors. The first feature emphasizes action and interaction practices which are spatially and temporally located, presuppose a subject, can be examined with regard to intended outcomes, and are oriented towards the responses of others. Implicit in this feature is that a person could have acted otherwise, and that the world does not have a predetermined future, independently of the agent²⁰. The second feature emphasizes structures which are seen as the abstract property of a community of actors, virtual and outside of time. They are subject-less (although they do not exist unless known and produced by actors) and, most importantly from the methodological point of view, cannot be grasped in terms of a subject-object dialectic.

These features are connected in the notion of "structuration", which is developed in order to overcome the shortcomings of both philosophy of action and structuralism/functionalism. The former is criticized for lacking any concept of structural analysis, whereas the latter is criticized for regarding "reproduction" as a mechanical outcome, not as a constitutive process accomplished by creative actors. "Structuration" refers to the dynamic process of the reproduction of practices whereby structures come into being²¹. To study structuration is to attempt to determine the conditions which govern the continuity and dissolution of structures or types of structures. Put in another way: to enquire into the

¹⁹ Giddens relies upon the Marxian ontology of "Praxis" (Marx, 1964), rather than on analysis of capitalism and division of class interests. He finds the latter not relevant to any analysis of conflict and power which would reach beyond class interest, and thus an unsatisfactory alternative to the more universal "philosophical anthropology" which is centered upon the concepts of value, norm, or convention (such as in Durkheim's and Parsons' work).

²⁰ This implication was also developed by Popper (1989) in the chapter "Prediction and Prophecy in the Social Sciences".

²¹ Giddens points to the following conditions relevant to the reproduction of structures of interaction: the constituting skills of social actors; the rationalization of these skills as forms of agency (social action rooted in collective interest); the unexplicated features of settings of interaction that promote and permit the exercise of such capacities (Giddens, 1976, p. 103).

process of reproduction is to specify the connections between ‘structuration’ and ‘structure’” (Giddens, 1976, p. 120). What, for Giddens, requires an explanation is how structures are produced by human action. “Pure” structural analysis, on the contrary, starts with structures as already given. The difference in method comes from this.

The property of social structures that they are at the same time constituted by human agency and the very medium of this constitution Giddens denotes as “duality of structure”. No one really plans to produce society. But everyone plans his behavior in order to achieve certain aims, in accordance with his knowledge of the given conditions. Through application of this knowledge and employment of available resources, people reproduce the structure of used knowledge and the given pattern of the distribution of the employed resources. However, in every act of reproduction there is a seed of change of given structures²². In accordance with “duality of structure” people produce structure and “use” it, as a constraining and/or enabling medium for their behavior.

Although Giddens has developed a concept which denotes the process of structuration to connect structural integration of social systems with social integration of interaction, he recognizes them as two distinct levels of analysis. He claims that forms of the integration of interaction do not necessarily parallel the system which they serve to reproduce. For example, the occurrence of conflict defined as “active struggle pursued in the context of clashes of interest” (property of interaction), does not necessarily produce the system’s contradiction conceptualized as the opposition between structural principles (property of structures), and the other way round (existence of a system’s contradiction is not inevitably manifested as overt struggle)²³.

Hermeneutic explication versus the explanation of social facts

We can now address the methodological implications of opposing positions related to ontological status of social phenomena and specify the respective tasks of sociological analysis. For Durkheim, if we want to intervene in the social world, “we must retrace our steps further back along the chain of cause and effect until we find” prior forces ‘responsible’ for the current state of social phenomena (Durkheim, 1990, p. 120). Hence, we need an explanation of social phenomena by reference to their causes.

For Giddens, the task of sociological analysis is that of “explication of the production and reproduction of society as the accomplished outcome of human agency” (Giddens, 1976, p. 162). In the presence of any form of social life we should give an account of how it is produced and sustained through everyday competent activity of people. Competent, because every member of society is for Giddens a practical social theorist. In any interac-

²² Giddens illustrates this on the example of language as a social form: We cannot communicate unless in common language. The structure of the language defines and limits the scope of our interaction; while speaking, we reproduce the language (or, by analogy, society) structure; but in every act of interaction we can innovate, redefine our relations, and that could influence the structure of language we will use in another interaction.

²³ However, in order to avoid contradiction as structural property to be mixed with “functional incompatibility”, Giddens claims that such principles “always entail an implicitly or explicitly acknowledged distribution of interests on the level of social integration” (Giddens, 1976, p. 125) which a certain category of actors have interest in promoting.

tion he draws upon his knowledge and theories, which make the interaction possible at all. If social scientists want to understand how lay members of society generate social interaction they have to share “mutual knowledge” with them. Social conduct is to be observed and described by reference to concepts used by people themselves to describe or account for their actions²⁴. Social science, thus, depends upon the hermeneutic task of penetrating the frames of meaning which lay actors themselves draw upon in constituting and reconstituting the social world as “meaningful”, “accountable”, or “intelligible”. Lay concepts are subsequently “translated” into the specialized language of scientific concepts.

Is then, for Giddens (in line with the phenomenological tradition), rationalization of action (giving the reasons) the same as explanation of action? We can tentatively say - yes, to some extent. He argues that “action is caused by an agent’s reflexive monitoring of his intentions in relation back to his wants and his appreciation of the demands of the ‘outer’ world” (Giddens, 1976, p. 84). Thus, for him, there is such thing as “agent causality” as opposed to “event causality” (emphasized by “determinism” promoted by Durkheim). However, Giddens acknowledges that the actor may be incapable of grasping his “true” intentions, as in the case of unconscious motives, and that his knowledge of the demands of the “outer” world may be invalid.

The relation between the knowledge obtained by hermeneutic explication of frames of meaning and lay knowledge is twofold. First, if the social world is constituted by competent activity of people, a scientific account of how a form of social life is produced and sustained should be, in the last instance, reducible to the people’s account as the final criterion of its adequacy (Schutz & Luckmann, 1973). Second, if the constitution of frames of meaning by lay actors can alter features of social life, the same could be expected from social scientists’ concepts. Lay actors can take over scientific concepts and theories and appropriate them for the rationalization of their own conduct. Causal generalizations in social sciences differ from natural scientific laws because they depend upon reproduced sequences of unintended consequences. In so far as (Giddens claims) they are recognized by those to whose conduct they apply, the form of social “laws” is altered²⁵. In order to endanger the old form of social life it suffices to re-conceptualize it based on scientific accounts (because the definition is considered to be constitutive of social life)²⁶. In contrast, the concepts and theories of natural science could be accepted by laymen and become elements of everyday frames of reference without changing the natural world.

Discussion and concluding remarks

It was stated in the beginning of this paper that Giddens’ accomplishment in introducing hermeneutic explication into sociological analysis depends on plausibly presenting

²⁴ This is clearly in the tradition of the interconnection of phenomenology and sociology established by Alfred Schutz’ theory of the life-world, followed by Thomas Luckmann, and fully developed in ethnomethodology.

²⁵ “...The appropriation of technical concepts and theories invented by social scientists can turn them into constituting elements of that very ‘subject-matter’ they were coined to characterize, and by that token alter the context of their application” (Giddens, 1976, p. 79).

²⁶ By this token Giddens acknowledges emancipatory power of social science as a potential instrument of the expansion of rational autonomy of action.

the production of society as an outcome of skillful human action. He attempted to formulate skillful human action in a way which unifies the contexts of action and structure²⁷. In order to do that he had to impregnate the concept of action with structural limitations²⁸. At the same time, the structure of society was to be comprehended as ontologically dependent on reflexively monitored everyday practices of humans. The key step in framing the contexts of action and structure in the desired way was, in our opinion, the broadening of the content of the notion of action, so that it could include both intended and unintended outcomes. Thus, society could be defined as unintended outcome of intentional action.

Given the described concept of action, several questions still remain open for discussion. Have constraining properties of social organization been recognized by Giddens after all and if yes, where do they come from? Does the social world, not being independent from the knowing subject, display the constraining properties due to the lack of knowledge? Or, does under certain (historical) circumstances social life calcify and attain such structural properties which, although originally produced by human action, appear to be independent and constraining to any individual actor, acting under conditions which are not of his own choosing, and as alien to them as objects in nature? Does, in such case, Giddens' concept of action (encompassing unintended outcomes in addition to intended ones), really distinguish the ontological status of the natural and social worlds? Finally, if we do accept the ontological difference based on that concept, does the explanation of "social facts" have to be fully replaced by the hermeneutic explication of "frames of meaning"?

Our answer to these questions, as indicated at the beginning of this paper, is that the ontological status of social world should not be postulated a priori, but rather assessed empirically in each instance of social analysis. The choice of the method then should depend on that assessment. There are aspects of social life, specific research questions about the social world and historical circumstances under which the extent of social system's objectification and institutionalization is particularly high, which should be approached by social science *as if* social world were pre-given, independent of our thoughts and constraining the action of any given individual and even collective actor. Under these conditions it is justified to presume some kind of determinism in the social world and attempting explanation of social facts by reference to a "force" which prevails over the force of the individual is merited, as opposed to explanation by reference to reasons and accounts of individual actors.

In the rest of the paper we specify and differentiate the situations in which positivistic explanatory analysis and hermeneutic explication of the frames of meaning are justified, as alternative approaches to the analysis of social phenomena.

If the question is how structures are produced by competent human action, as, for example, in the case of explaining the origins of transformations of institutionalized value-standards, the answer may most plausibly be reached by the method of understanding and interpretation. Similarly, if social scientists want to understand how lay members of society generate social interactions they have to share "mutual knowledge" with them.

If, however, the question is what determines social behavior rooted in (or mediated by) structures which are already given (or *as if given* to any particular individual acting

²⁷ Since he rejected all forms of dualism in social theory - micro versus macro, subject versus object, individual versus society.

²⁸ However, not as external to action but immanent to it.

under conditions which are not of his/her own choosing), the positivistic approach is fully merited. Such is the case of attempting to explain social interaction by reference to its structural properties - for example already existent institutionalized value-standards or distribution of resources available to actors. We could accept that structures could be changed by human actions, but for any particular action they are given, in the sense that they precede behavior in time²⁹. Giddens himself acknowledges this in his society-language analogy when he states that in every act of interaction we can innovate and redefine the structure of language (or social relations) which we will use *in another interaction*, not the one which determines the *current* interaction.

Even if the question is how structures are produced by competent human action, the relevance of actors' account of their conduct for understanding the engendered outcomes depends on the extent to which these outcomes are intended or unintended by actors. Constituting action is for Giddens "caused" by an agent's reflexive monitoring of his intentions in relation to his wants and his knowledge of the conditions of action in the "outer" world. Valid knowledge of these conditions diminishes their constraining power and enables actors to (practically) regain their control over the structures they have been changing (for example in the case of social action rooted in collective interest). Explaining the produced structures by reference to actors' accounts is, thus, justified for those aspects of social life for which we can assess that actors have valid knowledge of the conditions of action.

However, if action takes place under conditions that are neither wholly intended nor wholly comprehended by actors, the structures which emerge are unintended consequences of action and cannot be explained by "agent causality". They may be better explained in terms of either unconscious motivation of actors or constraining properties of structures in which the action takes place, but which escape their consciousness. In such cases, we need an account of the chain of causes and effects on which we can rely in producing real changes in the surrounding world. Consequently, we would need explanatory sociological analysis.

The method of interpretative sociology is justified at the level of analysis of *social interaction*, for example in the case of the occurrence of conflict, defined by Giddens as "active struggle pursued in the context of clashes of interest". We have seen that at this level of analysis actions and interactions may be considered as spatially and temporally located, presupposing a subject oriented towards the responses of others and can be examined with regard to outcomes intended by actors.

On the other hand, "observing social facts as things" is justified at the level of analysis of structural properties of social systems, for example in the case of the system's contradiction, which is conceptualized by Giddens as the opposition between structural principles (social production in opposition to private ownership, in the Marxist tradition; conflict of roles, in the functionalist tradition). We have seen that at this level of analysis structures are seen as the abstract property of a community of actors, without specific socio-temporal location, subject-less, and (most importantly from the methodological point of view) cannot be grasped in terms of a subject-object dialectic, inherent in hermeneutic analysis.

²⁹ For example, a law could be changed, but before it is changed it is mandatory for actors and constrains their behavior as an external "force".

Finally, if a society (or its subsystems) is sufficiently institutionalized and most members well socialized into the expected role behavior (put in functionalist terms) or if social relations sufficiently reified (in Marxist terminology) so that lay actors perceive structural properties of social life as alien objects in nature, this does justify “observing social facts as things”, which is a positivistic dictum. Implicit in Giddens’ definition of action is that actors could have acted otherwise (than expected). But whether they have acted otherwise or followed the role expectations in a mechanical way is an empirical question. The answer to this question depends on the strengths and effectiveness of social sanctions constraining the behavior of individuals in a particular society and in particular situations. We have seen that Giddens himself acknowledges this when ranking social sanctions in accordance with their distance from the “mechanical” - causal influence on human conduct. We could accept that the social world does not have a predetermined future, independently of the agent, which may render historical predictions in social sciences rather limited, if possible at all³⁰. However, if it could be empirically established that the agents acted as expected in an isolated, structured and recurrent social system, conditional predictions in social sciences could be justified.

On the other hand, if behavioral patterns are poorly institutionalized, or society is in the making, or if reified social relations are dissolved by the (cognitive) realization of actors that structures are their own product and by the (practical) recovery of their control over them, and/or in the cases when value systems are in transformation, so that there is a high level of normative dissonance and/or value inconsistency (Lazić, 2011), understanding the actors’ behavior may be better justified and more insightful than attempting to explain it by reference to pre-given social structures.

In conclusion, Giddens was so eager to attack Durkheim’s method of sociology (the natural science of society) that he made one attack more than necessary. He has attacked the ontological status of society understood by Durkheim as given to any individual actor, as opposed to the produced world of social objects. But he has also attacked the assumption of reality as an ultimate criterion of social theory adequacy. When science is not perceived as a system of concepts that refers to something in reality, it seems inevitable, as Popper has shown (Popper, 1989), to mix the processes of identification and explanation, *what* and *why* questions, reasons and causes. Giddens himself was aware of it, when he stated that after grasping the social world in terms of lay actors, the social scientist should translate it into the language of scientific concepts. If science is not comparative linguistics, we do not see what else this scientific language could be but a conceptual account of the objective world. In his attempt to incorporate a treatment of action in social theory, and substitute hermeneutic penetration into the form of life for causal explanation in the social method, Giddens ended up with double hermeneutic and no explanatory analysis. In our opinion using hermeneutic explication and explanatory analysis alternatively, when one or the other is better justified, would be the better solution in approaching social phenomena.

³⁰ Popper (1989), in the chapter “Prediction and Prophecy in the Social Sciences”.

Горана Д. Ђорић¹
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за социологију
Ниш (Србија)

ХЕРМЕНЕУТИЧКА ЕКСПЛИКАЦИЈА НАСУПРОТ ОБЈАШЊЕЊУ ДРУШТВЕНИХ ЧИЊЕНИЦА²

Упоредивање Диркемових
и Гиденсових правила социолошког метода

(Превод *In Extenso*)

Сажетак: У раду се анализирају методолошке импликације онтолошких претпоставки позитивистичког и интерпретативног приступа друштвеним феноменима преко упоређивања Диркемових и Гиденсових правила социолошког метода. Новина у анализи је што се претпоставке два приступа не анализирају као искључујуће, већ као спецификације услова под којима је употреба једног односно другог приступа више оправдана. Према резултатима анализе, интерпретативни приступ је оправдан ако је истраживачко питање како актери производе социјалне интеракције, ако су последице акције намераване, и у случајевима непотпуне институционализације образаца понашања. Позитивистички приступ је оправдан онда када се социјалне интеракције објашњавају њиховим структурним претпоставкама, ако су последице акције ненамераване, и у случајевима када друштвени односи попримају форму односа између ствари.

Кључне речи: Социолошки метод, позитивизам, интерпретативизам, структура, актер.

Овај прилог је део бесконачне дебате о статусу предмета друштвених наука и односа субјекта сазнања према том предмету. Две екстремне позиције у тој дебати познате су као позитивистички и антипозитивистички – интерпретативни приступ друштвеним феноменима. Према првом приступу постоји нека „објективна” стварност, „дата” индивидуалном актеру, независна од субјекта сазнања и изван наших теоријских концепата. Према другом приступу, друштвене науке се баве уни-

¹ gorana.djoric@gmail.com

² Рад је резултат истраживачког пројекта "Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција", који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (179074).

верзумом објеката који је конституисан или произведен делатношћу промишљених и компетентних субјеката. Ове две позиције се међусобно разликују по одговору на питање има ли каузалности у друштвеном свету и како се изазивају и објашњавају промене у друштву. Према позитивистичком схватању друштвене појаве и друштвено понашање су детерминисани друштвеним системом и друштвеном структуром у чијем оквиру настају³. Према интерпретативном приступу, у свету свесних и слободних актера тешко је мислити у категоријама детерминизма и узрочности, не обазирјући се на разлоге и образложења које нуде сами актери⁴.

Поменуте две екстремне онтолошке позиције имају различите методолошке импликације које одређују како долазимо до сазнања о друштвеном свету. Позитивистичка методологија у друштвеним наукама настоји да се прилагоди захтевима научног метода природних наука⁵. Хипотезе о томе како друштвени свет функционише упоређују се са емпиријским исказима о резултатима посматрања (објективном „стварношћу“) као врховним критеријумом њихове адекватности. Интерпретативни приступ се, с друге стране, ослања на херменеутичко продирање у „оквир значења“ којим се користе друштвени актери не би ли конституисали и реконструисали друштвени свет као „смислен“ и „схватљив“. Научно објашњење друштвених феномена постиже се њиховом интерпретацијом и требало би да се, у крајњој инстанци, може свести на образложења самих укључених актера као на врховни критеријум његове адекватности.

Прихватање једног од два приступа често дели заједницу социолога до те мере да социолози који припадају једној школи потпуно негирају да присталице друге школе припадају истој научној заједници. Између два екстрема, неколико друштвених теоретичара формулисало је такозване интегративне социолошке теорије у којима се проблем онтолошког статуса друштвених феномена и одговарајућег методолошког приступа решава кроз различите покушаје помирења или чак потпуног одбацивања свих облика дуализма у друштвеној теорији – микро/макро, субјект/објект, појединац/систем, актер/структура⁶.

Становиште које заступамо у овом тексту је да онтолошки статус друштвеног света у његовим различитим деловима и у различитим фазама његове структурације не треба постулирати унапред, пре конкретног истраживања неког

³ Друштвене појаве настају и мењају се као резултат структурне диференцијације, девијантног понашања, „мутације“ у систему репродукције, уопштавања вредности, функционалне неусклађености, делегитимизовања друштвеног поретка, системских контрадикција и/или сукоба интереса укорењених у структурном положају колективних актера (зависно од теоријског становишта).

⁴ Друштвене појаве се производе, оформљују и мењају кроз друштвене интеракције током свакодневних активности, као резултат постигнућа компетентних друштвених актера који знају шта раде и уз то непрестано уче.

⁵ Што подразумева постављање хипотеза о односу међу друштвеним појавама, посматрање и мерење друштвених чињеница, прикупљање квантитативних података који указују на својства друштвених појава, установљавање корелација међу појавама и коначно тражење узрока друштвених појава.

⁶ Емерсонова (Emerson) теорија размене, Гиденсова (Giddens) теорија структурације, теорија културе и делатности Маргарете Арчер (Archer), Бурдијеова (Bourdieu) теорија праксе...

одређеног друштвеног феномена. То значи да су и један и други приступ једнако примењиви, с обзиром на сложеност и вишедимензионалност друштвеног света, замењиве позиције експлананса и експланандума у теоријским објашњењима, разноврсност истраживачких питања о друштвеним појавама, историјски карактер друштвених система и подсистема који се разликују према степену објективизације и институционализације. Међутим, ниједан од ових приступа није универзално примењив. Важно је препознати који се специфични аспекти друштвеног света могу боље уочити и анализирати из једне односно друге перспективе, имајући у виду њихове различите онтолошке и методолошке претпоставке⁷.

У анализи која следи, настојимо да експлицирамо и коментаришемо претпоставке ове две екстремне позиције. У анализи се пореде Диркемова (Durkheim)⁸ и Гиденсова (Giddens) правила социолошког метода⁹ јер веома добро илуструју проблем о коме се расправља. Оба текста на која се позивамо аутори су написали у раној фази свога развоја, да би касније, у анализи реалних друштвених феномена и сами одступили од властитих методолошких препорука. Међутим, повратак тим радовима је важан јер у њима аутори, на програматски начин, излажу своја схватања о методолошким импликацијама различитих онтолошких претпоставки о друштвеном свету, у чистом, готово идеално-типском облику. Посебно је важан Гиденсов рад јер излаже и у детаље расправља претпоставке екстремних становишта „чистог“ позитивизма и „чисте“ интерпретативне социологије, док покушава да превазиђе њихова ограничења кроз интегративни приступ. Полазећи од нашег становишта да онтолошки статус друштвених феномена не треба постулирати априори, већ га треба проценити емпиријски у сваком поједином случају социолошке анализе, у нашој интерпретацији, претпоставке два супротстављена приступа не поништавају једне друге већ дефинишу услове под којима један или други приступ више одговара конкретној анализи.

Ужи проблем који би могао бити и водећа идеја у поређењу Диркемових и Гиденсових „Правила...“ је Гиденсов покушај да уведе „двоструку херменеутику“ у социолошку анализу да би разликовао друштвене од природних наука. Први аспект херменеутике односи се на схватање науке уопште (природне и друштвене). Гиденс је желео да, у складу са својим одбацивањем индуктивног метода (како га је користио Диркем), замени каузално објашњење херменеутичком експликацијом оквира значења. Међутим, одбацивање индуктивног метода не имплицира нуж-

⁷ На важност таквог преиспитивања већ је скренута пажња у раду објављеном у овом часопису (Stojšin & Vidicki, 2018). У завршним напоменама, аутори позивају на поновно отварање нових/стarih епистемолошких питања у социологији да би се допринело разноврсности методолошких приступа који се користе у српској социологији.

⁸ Диркемов методолошки манифест представљен је у делу *Правила социолошке методе*, које је први пут објављено 1895. на француском језику.

⁹ Ентони Гиденс је написао своја *Нова правила социолошкој методу* готово осамдесет година после Диркемовог класичног дела, да би „разрадио и започео реконструкцију проблема којег поставља увек проблематични карактер друштвених наука које за свој предмет имају оно што саме те науке претпостављају: људску друштвену делатност и интересубјективност“ (Giddens, 1976, Предговор). „Нова правила“ су сажета у неколико ставки које указују по чему се она разликују од Диркемовог социолошког манифеста.

но и одбацивање модела науке заснованог на каузалном објашњењу, све док прихватамо претпоставку да иза наших теоријских концепата постоји „реалност”, као што је показао Попер (Popper, 1989). С друге стране, ако одбацимо претпоставку о „реалности” и претпоставимо да је читава наука једна „животна форма” и тиме херменеутички подухват, то би важило и за природне и за друштвене науке и не би производило разлике међу њима¹⁰.

Други аспект „двоструке херменеутике” уводи разлику и може се тумачити као тачка напуштања Диркемовог метода узрочног објашњења друштвеног света виђеног као објективног и *sui generis* у односу на индивидуалног актера. У вези са овим аспектом, замена узрочног објашњења херменеутичком експликацијом, као главним задатком социолошке анализе има смисла, под условом да се друштво успешно представи као постигнуће компетентних људских актера. Да би остварио тај циљ, Гиденс се ослања на концепције различитих „интерпретативних социолога” али је незадовољан њиховим занемаривањем структурних ограничења људског понашања. Тако ће у једном од својих правила рећи: „Подручје људског делања је ограничено. Људи производе друштво али они то чине као историјски лоцирани актери и у околностима које нису сами изабрали” (Giddens, 1976, str. 160). У исто време, док покушава да избегне традицију социјалне теорије која наглашава само структуралне карактеристике друштвеног живота¹¹, он се суочава са проблемом да представи врсту социолошке анализе која би требало да објасни како се структуре конституишу кроз делање које је структурно условљено¹². Због тога ћемо се у овом раду посебно концентрисати на Гиденсов покушај да представи процес истовремене продукције и репродукције друштва кроз људско делање, у ширем контексту поређења Диркемових и Гиденсових правила, позитивистичког и интерпретативног социолошког метода.

Поређење ће се одвијати тако што ћемо најпре представити како Диркем и Гиденс дефинишу предмет социолошке анализе, затим како се, према њима, друштвени свет производи и мења и, коначно, каква социолошка анализа одговара тако схваћеном предмету и начину на који се мења.

Предмет социолошке анализе

У свом настојању да ограничи посебну област социологије Диркем је трагао за чињеницама које би могао назвати „друштвеним”. За њега није било сумње да је друштвени свет свет *чињеница*, у складу са разумевањем науке које се ослања на „концепцију стварности каква јесте независно од нашег мишљења и на коју се све представе стварности односе” (Williams, 1978, str. 211). С друге стране, за Гиденса „социологија се не бави ‘датим’ светом ствари већ светом који је конституисан и

¹⁰ „...Склони смо да претпоставимо да, за разлику од кретања које је могуће непосредно посматрати и описати, опис делања укључује даље процесе, закључке и ‘тумачење.’ Али, насупрот нашим претпоставкама „...ми свакако опажамо делање исто тако непосредно као што опажамо (‘невољно’) кретање; и једно и друго подједнако укључује ‘тумачење’ у смислу да опис подразумева (различите) теоријске концепте” (Giddens, 1976, str. 74).

¹¹ Каква је, према њему, Диркемова и Парсонсова (Parsons, 1971).

¹² Гиденс тај процес означава термином „структурација”.

произведен деловањем субјеката” (Giddens, 1976, str. 160)¹³. Према овом правилу, и за Гиденса постоји свет друштвених објеката. Оно што значајно разликује његов *онтолошки* статус од света природних објеката је то што је људски производ. Ипак, то не би требало да има било какве важне последице по *методолошка* правила, будући да, једном произведен, тај свет може одређивати друштвено понашање исто онако неизбежно као и сваки други природни објект. Због тога је формулисан и други део првог правила: „Производњу и репродукцију друштва стога треба третирати као компетентно извођење његових припадника, а не као пуку серију механичких процеса” (Giddens, 1976, str. 160). *Компетентно делање* је оно што захтева методолошки приступ различит од приступа природних наука. Консеквентно, Гиденсова нова правила зависе од доказа да друштво *јесте* резултат људског компетентног делања и примењива су на оне аспекте друштвеног живота за које се може показати да актери знају шта чине.

Како разумети то компетентно делање? Гиденс упозорава да актери нису потпуно свесни својих вештина, нити намеравају да својим делањем производе друштвени живот. Намеравано или сврховито је било које чињење „за које актер зна да ће произвести очекивани резултат са одређеним карактеристикама, и у коме користи то знање да би произвео управо тај резултат” (Giddens, 1976, str. 76). Међутим, актер не мора бити у стању да формулише то знање, нити његово знање мора бити ваљано. Ако је тако, намеравани чин, према Гиденсу, повлачи за собом читав низ последица које се могу сматрати делима актера мада их он заправо није намеравао. Другим речима, док свесно чини једну ствар, он несвесно може произвести нешто друго као „ненамеравану последицу намераваног чина”¹⁴. Стога је, у Гиденсовој интегративној социологији, намера раздвојена од делања. Одакле долазе те ненамераване последице? Гиденс указује на два аспекта због којих актерово понашање може бити неусклађено са самим собом: несвесни мотиви¹⁵ и структурна својства интеракције.

Гиденс признаје ограничавајућу снагу структурних својстава интеракције. Међутим, да би сачувао довољно разликовање онтолошких статуса природног и друштвеног света (које, са своје стране, зависи од увођења креативних способности актера у социолошку теорију) он је принуђен да карактер структурних својстава постави другачије него што је постављен у Диркем/Парсонс традицији друштвене мисли¹⁶. Немогућност разликовања природног и друштвеног света Гиденс приписује структурално/функционалистичком, неадекватном, решењу Хобсовог

¹³ За Гиденса, делање је сваки чин: „он пише пером“, који је различит од пуког кретања: „његова рука прави покрете преко папира“ (Giddens, 1976, str. 73). Док је кретање механичко, нешто што „се дешава“ некоме, делање је нешто што неко чини или „омогућава да се деси“.

¹⁴ Између осталих, на ненамераване последице интенционалног делања указао је Попер (Popper, 1989), као и Мертон у оквиру појма латентне функције (Merton, 1998).

¹⁵ Проблем несвесних мотива Гиденс формулише на начин који веома личи на психоаналитичке формулације и тај проблем се не тиче социологије у ужем смислу (мада га његова концепција друштвене науке обухвата).

¹⁶ По Гиденсу, „Диркем је пропустио да одвоји општи онтолошки смисао по коме физички свет постоји независно од субјекта сазнања, и може узрочно да утиче на његово понашање, од ограничавајућих својстава друштвене организације“ (Giddens, 1976, str. 93).

(Hobbes) проблема „поретка”¹⁷. Неадекватност се састоји у: „1) аксиому да ‘вредности’ обликују и мотивациону компоненту делања и кључне елементе ‘универзалног консензуса’ који је предуслов друштвене стабилности; 2) претпоставци да сукоб интереса у друштвеном животу извире из односа између ‘појединца’ (апстрактни актер) и ‘друштва’ (глобална морална заједница)” (Giddens, 1976, стр. 94–95) и да је резултат недовољне мотивационе посвећености усаглашеним нормама.

Гиденсово решење проблема поретка разликује се од структурално/ функционистичког по два основа. Прво, ограничавајућа моћ структурних карактеристика интеракције није каузална већ је питање степена. На пример, међу друштвеним санкцијама које ограничавају понашање појединаца, Гиденс сматра да су „утилитарне” санкције ближе „механичком”, каузалном утицају него што су то моралне санкције. Следствено, разлика између природног света и друштвеног света дефинисаног као морални (нормативни) поредак, је већа¹⁸. Друго, постварени начин на који индивидуални актери опајају структурне карактеристике друштвеног живота као стране објекте у природи може се, према Гиденсу, разградити (когнитивним) увиђањем актера да су структуре њихов властити производ и (практичним) поновним преузимањем контроле над њима. На пример: „Исти положај на тржишту је ограничавајући елемент у условима делања све дотле док радници тога нису свесни, али може постати карактеристика рационализованог понашања као у случају колективне акције, када га постану свесни.” (Giddens, 1976, стр. 123). Изгледа да колективна акција, заснована на знању, претвара ограничавајуће елементе у условима делања у елементе који то делање омогућавају. Овде се лако може препознати Марксов пројект¹⁹.

Како се друштвени свет производи и мења

С обзиром на то да је за Диркема социјална чињеница сила која надвладава моћ појединаца и поседује своју сопствену природу, да бисмо је произвели можемо да рачунамо само на силе које јој претходе и које једино могу да је изазову. Наше намере не могу да утичу на то да ствари имају одређене карактеристике, оне само могу да нас подстакну да покренемо стварне, ефективне узроке. Чињенице могу настати и променити се само на такав начин. Према Гиденсовој интегрисаној социологији, „производња и установљавање друштва је компетентно постигнуће његових чланова, али се догађа под условима које они нити бирају нити потпуно разумеју”

¹⁷ Проблем „поретка“ односи се на питање како је организовано друштво могућно ако сваки аутономни појединац настоји да оствари свој сопствени циљ.

¹⁸ Међутим, за Гиденса, нормативно и конвенционално је иста ствар, док за Диркема „конвенционални карактер једне праксе или једне институције (која је нормативни образац) никада не треба претпоставити унапред” (Durkheim, 1990, стр. 70).

¹⁹ Гиденс се ослања на Марксову онтологију „праксе” (Marx, 1964), пре него на анализу капитализма и поделу на основу класних интереса. Он сматра да ово потоње није од значаја за било какву анализу конфликта и моћи који превазилазе класне интересе, и да због тога представља незадовољавајућу алтернативу универзалнијој „филозофској антропологији” која је организована око концепата вредности, норми или конвенција (као код Диркема или Парсонса).

Giddens, 1976, str. 102). Консеквентно, производња друштва има две основне карактеристике: 1) Оно је резултат чињења активних субјеката; 2) производња друштва се догађа под условима које актери не разумеју потпуно. Прва карактеристика наглашава делање и праксе социјалне интеракције које су просторно и временски одређене, претпостављају субјекта, могу се разумети с обзиром на њихове намераване последице, и усмерене су на реакције других. Имплицитно, ова карактеристика сугерише да је особа могла да делује и другачије, и да свет нема предетерминсану будућност независно од актера²⁰. Друга карактеристика наглашава структуре које су схваћене као апстрактна својства заједнице актера која су ван времена и просторно неодређена. Структуре немају субјекта (иако не постоје ако их актери не познају и не производе), и, што је најзначајније са методолошке тачке гледишта, не могу се разумети из перспективе субјект–објект дијалектике.

Две карактеристике производње друштва су обједињене у појму „структурација”, који је уведен да би се превазишле једностраности и филозофије акције и структурализма/функционализма. Филозофији акције Гиденс замера недостатак сваке идеје структурне анализе, док се структурализам/функционализам критикује због разумевања друштвене репродукције као резултата механичких процеса, уз занемаривање конститутивне улоге креативних актера. „Структурација” се одређује као динамички процес репродукције друштвених пракси кроз који друштвене структуре настају²¹. „Проучавати структурацију значи покушати одредити услове под којима структуре и типови структура опстају односно ишчезавају. Другачије речено: проучавање процеса репродукције подразумева спецификацију повезаности између ‘структурације’ и ‘структуре’” (Giddens, 1976, str. 120). Предмет објашњења, за Гиденса, је како структуре настају као производ људске акције. „Чиста” структурна анализа, насупротив томе, почиње тек кад су структуре већ дате. Разлика у методу произлази из ове разлике.

Својство друштвених структура да су истовремено и резултат људског деловања и медијум у коме се људско деловање дешава, Гиденс означава као „дуалитет структуре”. Ниједан појединац не жели да производи друштво. Али сваки појединац планира своје деловање како би постигао одређене циљеве, у складу са својим познавањем услова под којима се деловање одвија. Док примењују своје знање и употребљавају расположиве ресурсе, људи истовремено репродукују структуру тог знања и постојећи образац дистрибуције расположивих ресурса. С друге стране, у сваком акту репродукције је и клица промене затечене структуре²². Према концеп-

²⁰ Ову импликацију је извео и Попер (Popper, 1989) у поглављу „Предвиђање и пророковање у друштвеним наукама”.

²¹ Гиденс указује на следеће услове од значаја за репродуковање структуре интеракције: вештине друштвених актера; рационализовање тих вештина као облика делатности (друштвена акција укоренења у колективном интересу); неексплициране карактеристике интеракције које омогућавају и подтичу практиковање тих вештина (Giddens, 1976, str. 103).

²² Гиденс ово илуструје на примеру језика као друштвене форме: Не можемо да комуницирамо осим на заједничком језику. Структура језика дефинише и ограничава обим наше интеракције; док говоримо, ми репродукујемо структуру језика (или, по аналогiji, друштва); али у сваком чину интеракције ми можемо иновирати и редефинисати наше односе, и то може утицати на структуру језика који ћемо користити у наредној интеракцији.

ту „дуалитета структуре” људи производе структуру и „користе их” као медијум који ограничава и/или омогућава њихово деловање.

Иако је Гиденс формулисао појам структурације са идејом да повеже структурну интеграцију друштвених система са интеграцијом социјалне интеракције, он третира два процеса интеграције као различите нивое анализе. Он тврди да се форме интеграције социјалних интеракција не подударују нужно са структуром система који се кроз те интеракције репродукује. На пример, социјални конфликт дефинисан као „активна конфронтација која произлази из сукоба интереса” (што је својство интеракције), не производи нужно системску контрадикцију, која је концептуализована као супротност између структурних принципа (што је својство структуре система), и обрнуто (постојање системских противречности се не манифестује нужно као отворена конфронтација на нивоу социјалних интеракција)²³.

Херменеутичка експликација на супрот објашњењу друштвених чињеница

Сада се можемо позабавити методолошким импликацијама супротстављених становишта према онтолошком статусу друштвених феномена и спецификовати задатке одговарајућих социолошких анализа. Према Диркему, у намери да интервенишемо у друштвени свет, „морамо се вратити уназад дуж ланца узрока и последица док не дођемо” до сила чије је претходно дејство произвело постојеће стање друштвених феномена (Durkheim, 1990, стр. 120). Дакле, потребно нам је објашњење друштвених феномена указивањем на њихове узроке.

За Гиденса, задатак социолошке анализе је „експликација производње и репродукције друштва као постигнућа људског деловања” (Giddens, 1976, стр. 162). Свака форма друштвеног живота треба да буде објашњена указивањем на то како је произведена и одржавана кроз свакодневно деловање компетентних појединаца. Компетентних, јер је, за Гиденса, сваки члан друштва практични социјални теоретичар. Он се у свакој интеракцији ослања на своја знања и теорије, без којих интеракција није ни могућа. Ако друштвени научници желе да разумеју како чланови друштва производе социјалне интеракције, морају да са њима деле „заједничко знање”. Друштвено понашање би требало посматрати и описивати у појмовима које сами учесници у понашању користе да га опишу и објасне²⁴. Друштвена наука се, према томе, заснива на херменеутичком задатку продирања у оквир значења унутар кога актери конституишу и реконструишу друштвени свет као „смислен”, „разумљив” и „интелигибилан”. Лаички појмови се накнадно преводе” на специјализовани језик научних појмова.

²³ Међутим, да би избегао да се контрадикције као структурна својства помешају са „функционалном инкомпатибилношћу”, Гиденс тврди да ти принципи „увек претпостављају прећутно или изричито прихваћену поделу интереса на нивоу друштвене интеграције” (Giddens, 1976, стр. 125) коју промовише одређена категорија актера.

²⁴ Ово је јасно у традицији повезивања феноменологије и социологије које је започео Алфред Шуц (Schutz) у својој теорији света живота, наставио Томас Лукман (Luckmann) и које је потпуно развијено у етнометодологији.

Да ли то онда значи да је за Гиденса (у складу са феноменолошком традицијом), образложење делања (изношењем разлога) исто што и објашњење делања? Опрезно можемо рећи – да, у некој мери. Он тврди да је „делање узроковано рефлексивним увидом актера у повезаност његових намера са његовим жељама и са његовим разумевањем захтева ‘спољашњег’ света” (Giddens, 1976, str. 84). Према томе, он се приклања идеји „проузроковања актером” насупрот идеји „проузроковања догађајем” (која одговара „детерминизму” какав у друштвеним наукама заговара Диркем). Међутим, Гиденс прихвата и могућност да актер не мора да буде у стању да добро разуме своје „праве” намере, као што је случај са несвесним мотивима, као и да његово познавање захтева „спољашњег” света може бити погрешно.

Однос између знања до кога смо дошли херменеутичком експликацијом оквира значења и лаичког знања је двојак. С једне стране, ако је друштвени свет конституисан компетентним деловањем људи, научно објашњење производње и репродукције форми друштвеног живота мора бити сводљиво на образложења која дају актери друштвеног живота, као на крајњи критеријум адекватности научног знања (Schutz & Luckmann, 1973). С друге стране, ако успостављање оквира значења од стране актера може да промени карактеристике друштвеног живота, исто можемо очекивати и од појмова друштвених научника. Актери могу преузети научне појмове и теорије и употребити их за образложење свог сопственог делања. Како се, према Гиденсу, каузалне генерализације у друштвеним наукама разликују од природно-научних закона по томе што су могуће једино под условом да се репродукују секвенце ненамераваних последица, у тренутку кад се актери освесте о овим последицама, форма друштвеног „закона” се мења²⁵. Да би се затечена форма друштвеног живота довела у питање довољно је да се реконцептуализује на основу научног знања (јер се сматра да је дефиниција ситуације конститутивна за саму ситуацију)²⁶. За разлику од тога, актери могу да преузму појмове и теорије природних наука и користе их као референтни оквир у свакодневном понашању а да природни свет остане непромењен.

Дискусија и закључна разматрања

На почетку овог текста је назначено да успех Гиденског покушаја увођења херменеутичке експликације у социолошку анализу зависи од уверљивог представљања производње друштва као резултата компетентног делања. Он је покушао да формулише компетентно делање на начин који обједињава контексте делања и структуре²⁷. Како би у томе успео, морао је да прожме концепт делања структурним ограничењима²⁸. Истовремено, структуру друштва је требало разумети као онтолошки зависну од свакодневне промишљене људске праксе. Кључни корак у

²⁵ „... Усвајање техничких концепата и теорија које су смислили друштвени научници може их претворити у конститутивне елементе оног истог предмета за који су сковани да га окарактеришу, и тиме променити контекст њихове примене” (Giddens, 1976, str. 79).

²⁶ Тиме Гиденс признаје еманципаторску моћ друштвених наука као потенцијалног инструмента проширења рационалне аутономије делања.

²⁷ Будући да је одбацио све форме дуализма у социјалној теорији – микро/макро, субјект/објект, појединац/друштво.

²⁸ Која притом не долазе извана, већ су иманентна делању.

концептуализацији контекста делања и структуре на жељени начин био је, по нашем мишљењу, проширивање садржаја појма делања, тако да поред намераваних обухвати и ненамераване последице. Имајући то у виду, друштво се може дефинисати као ненамеравани исход намераване акције.

Неколико питања везаних за описани концепт делања још увек остају отворена за дискусију. Да ли је Гиденс прихватио ограничавајућа својства друштвене организације и ако јесте, одакле она потичу? Да ли друштвени свет, који није независтан од субјекта који га сазнаје, поприма ограничавајући карактер због недостатка знања? Или се заправо, под одређеним (историјским) околностима, друштвени живот калцификује и поприма структурна својства која се, иако су оригинално производ људског делања, чине независним и ограничавајућим сваком појединцу који делује у околностима које није изабрао и које су му стране као и објекти у природи? Да ли, у том случају, Гиденсов концепт делања (који уз намераване укључује и ненамераване исходе), заиста омогућава разликовање онтолошког статуса природног и друштвеног света? И најзад, ако прихватимо онтолошке разлике засноване на овом концепту, да ли онда објашњење „друштвених чињеница” треба у потпуности заменити херменеутичком експликацијом „оквира значења”?

Наш одговор на ова питања, као што је већ наведено на почетку текста, јесте да онтолошки статус друштвеног света не треба претпостављати унапред, већ га треба емпиријски проценити у сваком појединачном случају друштвене анализе. Избор метода треба да зависи управо од те процене. У одређеним аспектима друштвеног живота, у специфичним истраживачким питањима о друштвеном свету, као и у историјским околностима у којима је степен објективизације и институционализације друштвеног система изузетно висок, приступ у друштвеној науци би требало да буде такав *као да* је друштвени свет дат, независан од наших мисли и ограничавајући за делање било ког појединачног или колективног актера. У таквим околностима, оправдано је претпоставити неку врсту детерминизма у друштвеном свету и покушати објашњење друштвених чињеница помоћу „сила” које превазилазе снаге појединца, насупрот објашњењу заснованом на разлозима и извештајима индивидуалних актера.

У наставку текста ближе ћемо одредити и разликовати ситуације у којима су оправдане или позитивистичка експланаторна анализа или херменеутичка експликација оквира значења, као алтернативни приступи анализи друштвених феномена.

Ако је питање на које одговарамо како се компетентним људским делањем производе структуре, као на пример у случају објашњења порекла промене институционализованих вредносних стандарда, најверљивији одговор може бити пружен коришћењем метода разумевања и интерпретације. Слично томе, ако друштвени научници желе да разумеју начин на који остали чланови друштва стварају друштвене интеракције, онда морају са њима поделити „заједничко знање”.

Међутим, ако одговарамо на питање шта одређује друштвено понашање укорењено у (или посредовано) структурама које су већ дате (или *као да* су дате за било ког појединца који делује у оквиру услова које није сам/а изабрао/ла), позитивистички приступ је потпуно одговарајући. Такав је случај покушаја објашњења

друштвених интеракција указивањем на њихова структурна својства – као што су већ постојећи институционализовани вредносни стандарди или дистрибуција ресурса који су на располагању члановима друштва. Могли бисмо прихватити да структуре могу бити измењене људским делањем, али за било коју конкретну акцију оне су дате у смислу да претходе одређеном понашању²⁹. Сам Гиденс то потврђује својом аналогijом између друштва и језика, тврдећи да у сваком акту интеракције можемо иновирати и редефинисати структуру језика (или друштвених односа) који ћемо користити у некој групој интeракициjи, али не оног који детерминише актиуелну интеракцију.

Чак и када је питање како се структуре производе компетентним људским делањем, значај актерових образложења сопственог понашања за разумевање изазваних исхода зависи од тога у којој су мери актери намеравали да произведу баш те исходе. Чин успостављања структура је, по Гиденсовом мишљењу, „изазван” актеровим рефлексивним праћењем сопствених намера и њиховог односа са његовим жељама и његовим знањем о условима делања у „спољашњем” свету. Адекватно знање о овим условима смањује њихову ограничавајућу моћ и омогућава актерима да (практично) поново задобију контролу над структурама које желе да промене (на пример, у случају друштвене акције засноване на колективном интересу). Објашњење произведених структура на основу извештаја актера је, отуд, оправдано за оне аспекте друштвеног живота за које можемо проценити да актери имају одговарајуће знање о условима делања.

Међутим, ако се делање одвија под условима које актери нису ни изабрали ни потпуно схватили, структуре које тако настају представљају заправо ненамераване последице делања и не могу бити објашњене као да су „проузроковане актером”. Исходи таквих делања се могу боље објаснити из перспективе несвесних мотива актера или указивањем на ограничавајућа својства структура у којима се делање одвија, али којих актери нису свесни. У таквим случајевима, морамо реконструисати ланац узрока и последица чијим покретањем једино можемо произвести стварне промене у свету који нас окружује. Следствено томе, потребна нам је експланаторна социолошка анализа.

Метод интерпретативне социологије је оправдан на нивоу анализе *друштвених интeракициjа*, на пример, у случају када дође до конфликта који Гиденс дефинише као „активну борбу вођену у контексту сукоба интереса”. Видели смо да, на овом нивоу анализе, акције и интеракције можемо разумети као просторно и временски лоциране, изведене од актера који рачунају на реакције других, и можемо их проучавати с обзиром на исходе које су актери намеравали да остваре.

С друге стране, „посматрање друштвених чињеница као ствари” оправдано је на нивоу анализе структурних својстава друштвеног система, на пример, у случају системских контрадикција које је Гиденс концептуализовао као неусклађености структурних принципа (друштвена производња насупрот приватном власништву, у марксистичкој традицији; конфликт улога, у традицији функционализма). Видели смо да се на овом нивоу анализе структуре посматрају као апстрактна својства заједнице актера, без конкретне просторно-временске локације, као безличне, и

²⁹ На пример, закон може бити промењен, али пре него што се промени он је обавезан за чланове друштва и ограничава њихово понашање као спољна „сила”.

које (што је најзначајније са методолошке тачке гледишта) не могу бити схваћене у смислу дијалектике субјект–објект, која је својствена херменеутичкој анализи.

Најзад, ако је конкретно друштво (или његови подсистеми) институционализовано у довољној мери и већина његових чланова добро социјализована за очекиване улоге (изражено функционалистичким терминима) или су друштвени односи довољно постварени (марксистичком терминологијом) тако да се структурна својства друштвеног живота актерима чине као туђи објекти у природи, онда то оправдава „посматрање друштвених чињеница као ствари”, што је позитивистички диктум. У Гиденсовој дефиницији делања имплицитно је садржано да актери могу да се понашају и другачије (него што се очекује). Али, да ли се понашају другачије или механички прате обрасце понашања очекиване за улоге које играју, емпиријско је питање. Одговор на ово питање зависи од снаге и ефективности друштвених санкција које ограничавају понашање појединаца у одређеном друштву и у одређеним ситуацијама. Видели смо да и сам Гиденс то потврђује када степенује снагу друштвених санкција с обзиром на њихову удаљеност од „механичког” - каузалног утицаја на понашање људи. Могли бисмо прихватити и да друштвени свет нема предодређену будућност, независну од актера, што би могло учинити историјска предвиђања у друштвеним наукама поприлично ограниченим, ако су уопште могућа³⁰. Међутим, ако би се емпиријски установило да се актери понашају као што се очекује у добро изолованом, структурисаном и рекурзивном друштвеном систему, условна предвиђања у друштвеним наукама би била оправдана.

С друге стране, ако су обрасци понашања слабо институционализовани, или је друштво у настајању, или су постварени друштвени односи разграђени (когнитивним) схватањем актера да су структуре њихов сопствени производ и (практичним) поновним успостављањем контроле над њима, и/или у случајевима када се вредносни системи трансформишу, тако да постоји висок ниво нормативне дисонанце и/или вредносне инконзистенције (Лазих, 2011), метод разумевања може пружити бољи увид у понашање актера од покушаја да се то понашање објасни на основу датих друштвених структура.

Можемо закључити да је Гиденс, у великој жељи да оспори Диркемов социолошки метод (природна наука о друштву), учинио један напад више од неопходног. Он је критиковао онтолошки статус друштва, које је Диркем сматрао датим за сваког појединачног актера, а не произведеним светом друштвених објеката. Међутим, Гиденс је, уз то, критиковао и претпоставку реалности као коначног критеријума адекватности социјалне теорије. Када наука није схваћена као систем концепата који се односе на нешто што постоји у стварности, неизбежно је мешање процеса идентификације и објашњења, питања *шита* и *зашито*, разлога и узрока, како је то демонстрирао Попер (Popper, 1989). Сам Гиденс је тога био свестан, тврдећи да друштвени научници, након што опишу друштвени живот у појмовима које користе друштвени актери, треба да то преведу на језик научних концепата. Ако наука није компаративна лингвистика, не видимо шта друго научни језик може бити него концептуална организација стварног света. У намери да инкорпорира третман делања у социолошку теорију и замени метод каузалног објашњења херменеутичким продирањем у форме живота,

³⁰ Попер (Popper, 1989) у поглављу „Предвиђање и пророковање у друштвеним наукама”.

Гиденс је завршио у двострукој херменеутици и без експанаторне анализе. По нашем мишљењу, боље решење за сазнајни приступ друштвеним феноменима је алтернативно коришћење херменеутичке експликације и експанаторне анализе, у зависности од тога који приступ више одговара специфичном истраживачком проблему.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Durkheim, E. (1990). *The Rules of Sociological Method*. Macmillan Education Ltd.(Re-printed).
- Giddens, A. (1976). *New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretative Sociologies*. Hutchinson & Co Ltd.
- Lazić, M. (2011). Post-socialist transformation and re-stratification in Serbia. *Politička misao*, vol. 48, no. 3, 123-144. [In Croatian]
- Marx, K. (1964). *Economic and philosophic manuscripts of 1844*. New York: International Publisher. Available at <https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/pdf/Economic-Philosophic-Manuscripts-1844.pdf>
- Merton, R. (1998). *On theoretical sociology*. Beograd: PLATON [In Serbian]
- Parsons, T. (1971). *The system of modern societies*. Prentice-Hall, Inc.
- Popper, K. (1989). *Conjectures and refutations: the growth of scientific knowledge*. London/ New York: Routledge. Available at <http://www.rosenfels.org/Popper.pdf>
- Schutz, A., & Luckmann, T. (1973). *The structures of the life-world*. v. 1. London: Heine- mann.
- Stojšin, S., & Vidicki, V. (2018). Methodological issues in Serbian sociology – Content analysis of Sociološki pregled. *Sociološki pregled*, vol. LII (1), 75–100. [doi:10.5937/socpreg52-16273](https://doi.org/10.5937/socpreg52-16273)
- Williams, B. (1978). *Descartes: The Project of Pure Enquiry*. Routledge.